

PRAWA CZŁOWIEKA W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

TOMASZ A. WINIARCZYK

Model ustrojowy państwa

- Rzeczpospolita Polska zgodnie z art. 2 Konstytucji 1997 jest demokratycznym państwem prawnym.
- Model ustrojowy demokratycznego państwa prawnego zakłada, że:
 - w państwie ramy działania organów władzy i administracji określa prawo;
 - państwo gwarantuje ludziom prawa i wolności o charakterze podstawowym.

Władza a obywatel

– regulacje konstytucyjne

- **Art. 7 Konstytucji stanowi:**

„Organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa.”

- **Art. 31 Konstytucji stanowi:**

„1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.

„2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.”

Ochrona prawna

- Każdy człowiek przebywający na terytorium Polski ma prawo do różnych form ochrony prawnej:
 - przed zachowaniami innych ludzi,
 - przed działaniami lub nieuzasadnionym brakiem działania władzy publicznej.
- Ochronie prawnej służy złożony system wielu podmiotów istniejących w celu zapewnienia przestrzegania prawa, w tym właściwego jego stosowania przez organy władzy publicznej.

Podmioty służące ochronie prawnej

- organy władzy sądowniczej
 - 1) organy wymiaru sprawiedliwości (sądy)
 - 2) trybunały
- pozasądowe organy orzekające
- *podmioty współpracujące w ochronie prawnej (NIK, RPO, adwokaci, radcowie prawni, prokuratorzy – o nich kiedy indziej)*

1. WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI

- działalność państwa realizowana przez niezależne sądy, a polegająca na stosowaniu przepisów obowiązującego prawa do konkretnych stanów faktycznych, rozpoznawanych w sprawach karnych i cywilnych oraz w ograniczonym zakresie w sprawach dot. prawa administracyjnego

- **w sprawach cywilnych** wymiar sprawiedliwości polega przede wszystkim na rozstrzyganiu sporów o prawa majątkowe czy osobiste osób fizycznych lub prawnych oraz innych podmiotów wyposażonych w zdolność sądową
- **w sprawach karnych** wymiar sprawiedliwości polega na stosowaniu represji karnej wobec sprawców przestępstw i wykroczeń
- **w sprawach administracyjnych** wymiar sprawiedliwości polega na rozstrzyganiu sporów dotyczących aktów administracyjnych między organami władzy wykonawczej a obywatelami

Sądy

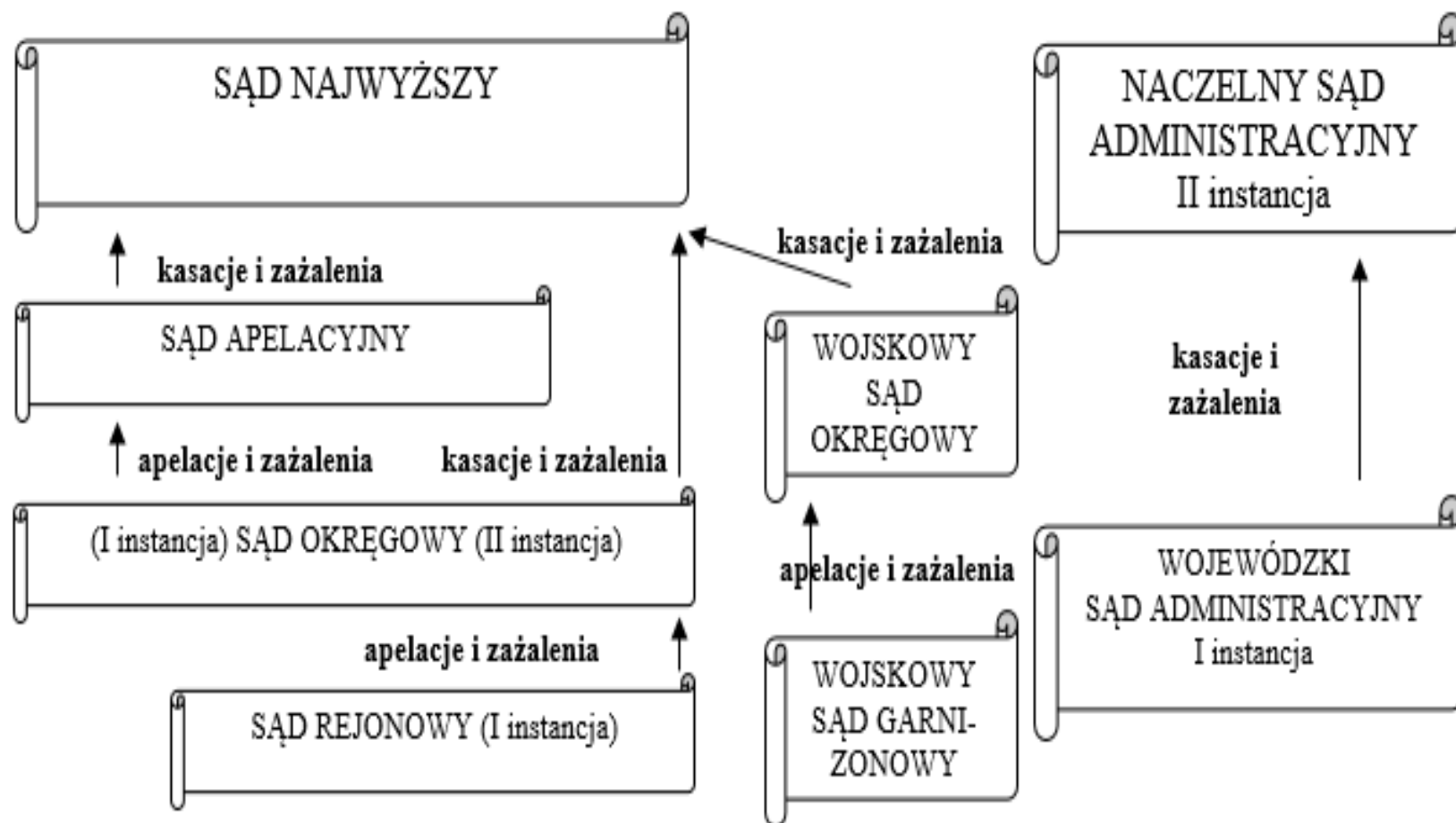
- Według art. 175 Konstytucji RP wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują:
 - Sąd Najwyższy,
 - sądy powszechne,
 - sądy administracyjne oraz sądy wojskowe.

kognicja sądów

- Sądy powszechne to rejonowy, okręgowy i apelacyjne.
 - Sądy rejonowe rozpatrują w I instancji sprawy mniejszej wagi, okręgowe rozpatrują w I instancji sprawy znaczniejsze.
- Sądy wojskowe to garnizonowy i okręgowy.
- Sądy administracyjne to wojewódzkie sądy administracyjne i Naczelny Sąd Administracyjny.

STRUKTURA SĄDOWNICTWA W POLSCE

Sądy I Instancji

- Sąd Rejonowy
- Sąd Okręgowy

Sądy Odwoławcze - II instancja

- Sąd Okręgowy - odwołania od orzeczeń Sądu Rejonowego
- Sąd Apelacyjny - odwołania od orzeczeń Sądu Okręgowego

Sąd Najwyższy

- nie jest trzecią instancją - rozpatruje nadzwyczajne środki odwoławcze

zasady wymiaru sprawiedliwości

- ☞ jednolitość systemu organów sądowych
- ☞ odrębność władzy sędziowskiej od innych władz
- ☞ niezależność sądów i trybunałów
- ☞ niezawisłość sędziów
- ☞ właściwość (kompetencja)
- ☞ udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości
- ☞ bezstronność
- ☞ co najmniej dwuinstancyjność
- ☞ jawność postępowania
- ☞ formalizm postępowania
- ☞ prawda obiektywna
- ☞ swobodna ocena dowodów
- ☞ publiczne ogłaszanie wyroków

gwarancje niezawisłości sędziowskiej

- szczególny sposób powołania
(przez Prezydenta RP na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa)
- nieusuwalność
(chyba że w drodze orzeczenia sądowego)
- niedopuszczalność przeniesienia
(z wyjątkami określonymi w Konstytucji)
- immunitet sędziowski
- status materialny
- niepołączalność stanowiska sędziego z innymi funkcjami publicznymi
- apolityczność

SĘDZIOWIE

- Sędziów sądów powszechnych do pełnienia urzędu na stanowisku sędziowskim powołuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, w terminie miesiąca od dnia przesłania tego wniosku.
- Sędziowie sądów powszechnych są powoływani na stanowiska:
 - 1) sędziego sądu rejonowego;
 - 2) sędziego sądu okręgowego;
 - 3) sędziego sądu apelacyjnego.
- Powołując do pełnienia urzędu na stanowisku sędziowskim, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wyznacza miejsce służbowe (siedzibę) sędziego.

MEDIATORZY

- Mediatorem może być osoba fizyczna mająca pełną zdolność do czynności prawnych, korzystająca w pełni z praw publicznych. Mediatorem nie może być sędzia. Nie dotyczy to sędziów w stanie spoczynku.
- **Stałym mediatorem** może być osoba fizyczna, która:
 - spełnia warunki określone w art. 183[2] § 1 i 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 101, z późn. zm.);
 - ma wiedzę i umiejętności w zakresie prowadzenia mediacji;
 - ukończyła 26 lat;
 - zna język polski;
 - nie była prawomocnie skazana za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe;
 - została wpisana na listę stałych mediatorów prowadzoną przez prezesa sądu okręgowego.

ŁAWNICY

- W sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości obywatele biorą udział przez uczestnictwo ławników w rozpoznawaniu spraw przed sądami w pierwszej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej.
- Przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają równe prawa z sędziami i asesorami sądowy

sądy rejonowe

- W sądzie rejonowym można tworzyć wydziały:

1) cywilny – do spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw;

2) karny – do spraw z zakresu prawa karnego;

3) rodzinny i nieletnich – do spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich, leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych oraz spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw;

4) pracy, ubezpieczeń społecznych albo pracy i ubezpieczeń społecznych – do spraw odpowiednio z zakresu prawa pracy lub z zakresu ubezpieczeń społecznych;

5) gospodarczy – do spraw gospodarczych oraz innych spraw z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należących do sądu gospodarczego na podstawie odrębnych ustaw;

6) ksiąg wieczystych – do prowadzenia ksiąg wieczystych;

7) egzekucyjny - do spraw egzekucyjnych, w tym czynności komorniczych.

sądy okręgowe

- W sądzie okręgowym można tworzyć wydziały:
 - 1) cywilny – do spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, spraw dotyczących leczenia osób uzależnionych od alkoholu oraz od środków odurzających i psychotropowych, spraw należących do sądu opiekuńczego na podstawie odrębnych ustaw oraz spraw dotyczących demoralizacji i czynów karalnych nieletnich;
 - 2) karny – do spraw z zakresu prawa karnego oraz spraw zgodności z prawdą oświadczeń lustracyjnych;
 - 3) pracy, ubezpieczeń społecznych albo pracy i ubezpieczeń społecznych – do spraw odpowiednio z zakresu prawa pracy lub z zakresu ubezpieczeń społecznych;
 - 4) gospodarczy – do spraw gospodarczych oraz innych spraw z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należących do sądu gospodarczego na podstawie odrębnych ustaw;
 - 5) kontroli danych telekomunikacyjnych, pocztowych i internetowych – do spraw związanych z kontrolą pozyskiwania danych telekomunikacyjnych, pocztowych i internetowych przez Policję, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straż Graniczną, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Służbę Ochrony Państwa, Służbę Celno-Skarbową i Biuro Nadzoru Wewnętrznego.

sądy apelacyjne

- Sąd apelacyjny dzieli się na wydziały:
 - 1) cywilny – do spraw z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i opiekuńczego, jak również spraw gospodarczych oraz innych spraw z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należących do sądu gospodarczego na podstawie odrębnych ustaw;
 - 2) karny – do spraw z zakresu prawa karnego oraz spraw zgodności z prawdą oświadczeń lustracyjnych;
 - 3) pracy i ubezpieczeń społecznych – do spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych.

struktura Sądu Najwyższego

- Sąd Najwyższy ma siedzibę w Warszawie.
- Sąd Najwyższy dzieli się na Izby:
 - 1) **Cywilną** - sprawy z zakresu prawa cywilnego, gospodarczego, rodzinnego i opiekuńczego, sprawy dotyczące rejestracji przedsiębiorców i rejestracji zastawów
 - 2) **Karną** - sprawy rozpoznawane na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego, Kodeksu karnego skarbowego, Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia oraz inne sprawy, do których stosuje się przepisy Kodeksu postępowania karnego, a także sprawy karne wojskowe
 - 3) **Pracy i Ubezpieczeń Społecznych** - sprawy z zakresu prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, a także sprawy o roszczenia twórców wynalazków, wzorów użytkowych i przemysłowych oraz topografii układów scalonych o wynagrodzenie
 - 4) **Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych** - rozpatrywanie skarg nadzwyczajnych, rozpoznawanie protestów wyborczych i protestów przeciwko ważności referendum ogólnokrajowego i referendum konstytucyjnego oraz stwierdzanie ważności wyborów i referendum, inne sprawy z zakresu prawa publicznego
 - 5) **Dyscyplinarną** - sprawy dyscyplinarne sędziów Sądu Najwyższego, adwokatów, notariuszy, radców prawnych, sędziów sądów wojskowych i powszechnych, prokuratorów, sprawy z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych dotyczące sędziów Sądu Najwyższego oraz z zakresu przeniesienia sędziego Sądu Najwyższego w stan spoczynku

aktualni Prezesi

- ❑ poprzednia
Pierwszy Prezes
Sądu Najwyższego

**prof. dr hab.
Małgorzata
Gersdorf**

- Pierwszy Prezes Sądu
Najwyższego

**dr hab. Małgorzata
Manowska**

- Prezes Naczelnego
Sądu
Administracyjnego

**prof. dr hab. Marek
Zirk-Sadowski**

KONTROLA KONSTYTUCYJNOŚCI

- **scentralizowana** – powierzana jest jednemu naczelnemu organowi sądowemu, np. sądowi najwyższemu, trybunałowi, radzie; efektem jest derogowanie (usuwanie) przepisu z obrotu prawnego
- **rozproszona** – sprawowana przez sądy; dotyczy interpretowania danego przepisu i polega na niestosowaniu go, gdy wątpliwości jego niekonstytucyjności nie da się usunąć

KONTROLA KONSTYTUCYJNOŚCI ROZPROSZONA

- każdy sędzia może uznać w pojedynczej sprawie dany przepis za niezgodny z aktem wyższego rzędu (w tym z Konstytucją)
- nie ma mocy uchylecia tego przepisu, ale ma prawo go nie zastosować
- przepis dalej obowiązuje; może się okazać, że kontrola scentralizowana nie dopatrzy się jego niekonstytucyjności

2. Trybunały

- Są to tzw. organy quasi-sądowe
- Polska Konstytucja zna dwa trybunały:
 - Trybunał Konstytucyjny
 - Trybunał Stanu

Trybunał Konstytucyjny

- **Art. 188.** Trybunał Konstytucyjny orzeka w sprawach:
 - 1) zgodności ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją,
 - 2) zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie,
 - 3) zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami,
 - 4) zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych,
 - 5) skargi konstytucyjnej.
- **Art. 189.** Trybunał Konstytucyjny rozstrzyga spory kompetencyjne pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa.

Trybunał Konstytucyjny (art. 190 Konstytucji)

- Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego mają moc powszechnie obowiązującą i są ostateczne.
- Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w sprawach wymienionych w art. 188 podlegają niezwłócznemu ogłoszeniu w organie urzędowym, w którym akt normatywny był ogłoszony. Jeżeli akt nie był ogłoszony, orzeczenie ogłasza się w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, jednak Trybunał Konstytucyjny może określić inny termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego. Termin ten nie może przekroczyć osiemnastu miesięcy, gdy chodzi o ustawę, a gdy chodzi o inny akt normatywny - dwunastu miesięcy. W przypadku orzeczeń, które wiążą się z nakładami finansowymi nie przewidzianymi w ustawie budżetowej, Trybunał Konstytucyjny określa termin utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego po zapoznaniu się z opinią Rady Ministrów.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub z ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane prawomocne orzeczenie sądowe, ostateczna decyzja administracyjna lub rozstrzygnięcie w innych sprawach, stanowi podstawę do wznowienia postępowania, uchylecia decyzji lub innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania.
- Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego zapadają większością głosów.

Trybunał Konstytucyjny

- Z wnioskiem w sprawach, o których mowa w art. 188, do Trybunału Konstytucyjnego wystąpić mogą:
 - 1) Prezydent Rzeczypospolitej, Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów, 50 posłów, 30 senatorów, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, Prokurator Generalny, Prezes Najwyższej Izby Kontroli, Rzecznik Praw Obywatelskich,
 - 2) Krajowa Rada Sądownictwa w zakresie, o którym mowa w art. 186 ust. 2,
 - 3) organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego,
 - 4) ogólnokrajowe organy związków zawodowych oraz ogólnokrajowe władze organizacji pracodawców i organizacji zawodowych,
 - 5) kościoły i inne związki wyznaniowe,
 - 6) podmioty określone w art. 79 w zakresie w nim wskazanym.
- Podmioty, o których mowa w w ust. 1 pkt 3-5, mogą wystąpić z takim wnioskiem, jeżeli akt normatywny dotyczy spraw objętych ich zakresem działania.
- Z wnioskiem w sprawach, o których mowa w art. 189, do Trybunału Konstytucyjnego wystąpić mogą: Prezydent Rzeczypospolitej, Marszałek Sejmu, Marszałek Senatu, Prezes Rady Ministrów, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego i Prezes Najwyższej Izby Kontroli.

skarga konstytucyjna

- demokratyczny środek ochrony praw i wolności obywatelskich, możliwość zaskarżenia przez obywatela aktów prawnych naruszających jego uprawnienia zawarte w konstytucji
- skargę należy wnieść nie później niż na 3 miesiące po ostatecznym wyroku lub decyzji (po wyczerpaniu drogi prawnej)
- skargę konstytucyjną może dla skarżącego sporządzić wyłącznie adwokat lub radca prawny
- skarga konstytucyjna jest wolna od opłaty sądowej

Prezesi Trybunału Konstytucyjnego

- od 1 XII 1985 do 1 XII 1989 **prof. Alfons Klafkowski**
- od 1 XII 1989 do 19 XI 1993 **prof. Mieczysław Tyczka**
- od 19 XI 1993 do 1 XII 1997 **prof. Andrzej Zoll**
- *od 1 XII 1997 do 6 I 1998 vacat*
- od 6 I 1998 do 5 XI 2006 **prof. Marek Safjan**
- od 6 XI 2006 do 25 VI 2008 **Jerzy Stępień**
- od 26 VI 2008 do 2 XII 2010 **dr Bohdan Zdziennicki**
- od 3 XII 2010 do 19 XII 2016 **prof. Andrzej Rzepliński**
- **obecnie – Julia Przyłębska**

TRYBUNAŁ STANU

– odpowiedzialność konstytucyjna

- Za naruszenie Konstytucji lub ustawy, w związku z zajmowanym stanowiskiem lub w zakresie swojego urzędowania, odpowiedzialność konstytucyjną przed **Trybunałem Stanu** ponoszą:
 - Prezydent Rzeczypospolitej,
 - Prezes Rady Ministrów oraz członkowie Rady Ministrów,
 - Prezes Narodowego Banku Polskiego,
 - Prezes Najwyższej Izby Kontroli,
 - członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji,
 - osoby, którym Prezes Rady Ministrów powierzył kierowanie ministerstwem,
 - Naczelnny Dowódca Sił Zbrojnych.
- Odpowiedzialność konstytucyjną przed TS ponoszą również posłowie i senatorowie w zakresie art. 107 – poseł nie może prowadzić działalności gospodarczej z osiągnięciem korzyści z majątku Skarbu Państwa lub samorządu terytorialnego ani nabywać tego majątku.

Trybunał Stanu – kary

- utrata czynnego i biernego prawa wyborczego,
- utrata wszystkich lub niektórych orderów, odznaczeń i tytułów honorowych
- zakaz zajmowania kierowniczych stanowisk lub pełnienia funkcji związanych ze szczególną odpowiedzialnością w organach państwowych i organizacjach społecznych
- pozbawienie mandatu poselskiego (2–10 lat)
- utrata zajmowanego stanowiska, z którego pełnieniem związana jest odpowiedzialność przed Trybunałem Stanu
- za przestępstwa i przestępstwa skarbowe – kary przewidziane w ustawach

Trybunał Stanu – skład

- Trybunał Stanu składa się z:
 - przewodniczącego, którym jest z urzędu Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego,
 - 2 zastępców przewodniczącego
 - 16 członków wybieranych przez Sejm spoza grona posłów i senatorów na czas kadencji Sejmu.
- Zastępcy przewodniczącego Trybunału oraz co najmniej połowa członków Trybunału Stanu powinni mieć kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska sędziego.

3. OMBUDSMAN

- niezależny urzędnik, powiązany z parlamentem, do którego można się odwoływać w sprawach naruszania praw i wolności jednostki po wyczerpaniu samodzielnych możliwości prawnych
- powołany po raz pierwszy w Szwecji w 1809 roku jako kanclerz sprawiedliwości jego podstawową kompetencją było kontrolowanie działania administracji.
- samodzielny organ państwowy oddzielony wyraźnie od administracji i sądownictwa, powiązany z parlamentem poprzez sposób powoływania oraz kontrolną funkcję parlamentu
- wysłuchuje skarg obywateli na nieprawidłowe działanie administracji i podejmuje działania w celu ich wyeliminowania informuje parlament o stanie praworządności w działaniu administracji może podjąć działania z własnej inicjatywy, nie tylko na wniosek pokrzywdzonego
- kontakt obywateli z ombudsmanem jest stosunkowo mało sformalizowany.

Rzecznik Praw Obywatelskich (ombudsman)

- Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji oraz w innych aktach normatywnych.
- Rzecznik Praw Obywatelskich jest w swojej działalności niezawisły, niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie.

Rzecznik Praw Obywatelskich

- Rzecznik Praw Obywatelskich jest powoływany przez Sejm za zgodą Senatu na 5 lat.
- Rzecznik Praw Obywatelskich nie może zajmować innego stanowiska, z wyjątkiem stanowiska profesora szkoły wyższej, ani wykonywać innych zajęć zawodowych.
- Rzecznik Praw Obywatelskich nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu.
- Dysponuje immunitetem.

Rzecznik Praw Obywatelskich

- Podjęcie czynności przez Rzecznika następuje:
 - 1) na wniosek obywateli lub ich organizacji,
 - 2) na wniosek organów samorządów,
 - 3) na wniosek Rzecznika Praw Dziecka,
 - 4) z własnej inicjatywy.
- Wniosek kierowany do Rzecznika jest wolny od opłat, nie wymaga zachowania szczególnej formy, lecz powinien zawierać oznaczenie wnioskodawcy oraz osoby, której wolności i praw sprawa dotyczy, a także określać przedmiot sprawy.

Rzecznik Praw Obywatelskich

- Podejmując sprawę Rzecznik może:
 - 1) samodzielnie prowadzić postępowanie wyjaśniające,
 - 2) zwrócić się o zbadanie sprawy lub jej części do właściwych organów, w szczególności organów nadzoru, prokuratury, kontroli państwowej, zawodowej lub społecznej,
 - 3) zwrócić się do Sejmu o zlecenie Najwyższej Izbie Kontroli przeprowadzenia kontroli dla zbadania określonej sprawy lub jej części.

Rzecznik Praw Obywatelskich

- Po zbadaniu sprawy Rzecznik może:
 - 1) wyjaśnić wnioskodawcy, że nie stwierdził naruszenia wolności i praw człowieka i obywatela,
 - 2) skierować wystąpienie do organu, organizacji lub instytucji, w których działalności stwierdził naruszenie wolności i praw człowieka i obywatela; wystąpienie takie nie może naruszać niezawisłości sędziowskiej,
 - 3) zwrócić się do organu nadrzędnego nad jednostką, o której mowa w pkt 2, z wnioskiem o zastosowanie środków przewidzianych w przepisach prawa,
 - 4) żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu - na prawach przysługujących prokuratorowi,
 - 5) żądać wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu,
 - 6) zwrócić się o wszczęcie postępowania administracyjnego, wnosić skargi do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach - na prawach przysługujących prokuratorowi,
 - 7) wystąpić z wnioskiem o ukaranie, a także o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach,
 - 8) wnieść kasację lub rewizję nadzwyczajną od prawomocnego orzeczenia, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach.

dotychczasowi RPO

- **Ewa Łętowska** (od 19 listopada 1987 do 12 lutego 1992)
- **Tadeusz Zieliński** (od 13 lutego 1992 do 7 maja 1996)
- **Adam Zieliński** (od 8 maja 1996 do 29 czerwca 2000)
- **Andrzej Zoll** (od 30 czerwca 2000 do 30 czerwca 2005)
 - wakaty od 1 lipca 2005 do 15 lutego 2006, obowiązki RPO pełnił ustępujący rzecznik praw obywatelskich Andrzej Zoll
- **Janusz Kochanowski** (od 15 lutego 2006 do 10 kwietnia 2010)
 - wakaty od 10 kwietnia 2010 do 21 lipca 2010, obowiązki RPO pełnił zastępca rzecznika praw obywatelskich Stanisław Trociuk
- **Irena Lipowicz** (od 21 lipca 2010 do 21 lipca 2015)
 - wakaty od 22 lipca do 9 września 2015, obowiązki RPO pełniła ustępująca rzecznik praw obywatelskich Irena Lipowicz
- **Adam Bodnar** (od 9 września 2015)
- **Marcin Wiącek** (od 23 lipca 2021)

Rzecznik Praw Dziecka

- Rzecznik Praw Dziecka stoi na straży praw dziecka określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencji o prawach dziecka i innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców.

Rzecznik Praw Dziecka

- Rzecznik przy wykonywaniu swoich uprawnień kieruje się dobrem dziecka oraz bierze pod uwagę, że naturalnym środowiskiem jego rozwoju jest rodzina.
- Podejmuje działania mające na celu zapewnienie dziecku pełnego i harmonijnego rozwoju, z poszanowaniem jego godności i podmiotowości.
- Rzecznik podejmuje działania zmierzające do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem.
- Rzecznik szczególną troską i pomocą otacza dzieci niepełnosprawne.

Rzecznik Praw Dziecka

- Rzecznika powołuje Sejm, za zgodą Senatu, na 5 lat.
- Rzecznik jest w swojej działalności niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie.
- Rzecznik nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności.
- Rzecznik nie może zajmować innego stanowiska ani wykonywać innych zajęć zawodowych, a także nie może prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z obowiązkami i godnością jego urzędu.

Rzecznik Praw Dziecka

- Rzecznik może:

- 1) zbadać, nawet bez uprzedzenia, każdą sprawę na miejscu,

- 2) żądać od organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji złożenia wyjaśnień lub udzielenia informacji, a także udostępnienia akt i dokumentów, w tym zawierających dane osobowe,

- 2a) zgłosić udział w postępowaniach przed Trybunałem Konstytucyjnym wszczętych na podstawie wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich lub w sprawach skargi konstytucyjnej, dotyczących praw dziecka oraz brać udział w tych postępowaniach,

- 2b) występować do Sądu Najwyższego z wnioskami w sprawie rozstrzygnięcia rozbieżności wykładni prawa w zakresie przepisów prawnych dotyczących praw dziecka,

- 2c) wnieść kasację albo skargę kasacyjną od prawomocnego orzeczenia, w trybie i na zasadach określonych w odrębnych przepisach,

- 3) żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych oraz wziąć udział w toczącym się już postępowaniu - na prawach przysługujących prokuratorowi,

- 3a) wziąć udział w toczącym się już postępowaniu w sprawach nieletnich – na prawach przysługujących prokuratorowi,

- 4) żądać wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa,

- 5) zwrócić się o wszczęcie postępowania administracyjnego, wnosić skargi do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach - na prawach przysługujących prokuratorowi,

- 6) wystąpić z wnioskiem o ukaranie w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, w trybie i na zasadach określonych w odrębnych przepisach,

- 7) zlecać przeprowadzanie badań oraz sporządzanie ekspertyz i opinii.

dotychczasowi RPDz

- urząd nieobsadzony od 1 stycznia 2000 (de facto od 31 stycznia 2000) do 8 czerwca 2000
- I kadencja: **Marek Piechowiak** od 8 czerwca 2000 do 12 października 2000
- II kadencja: **Paweł Jaros** od 16 lutego 2001 do 16 lutego 2006, do 7 kwietnia 2006
- III kadencja: **Ewa Sowińska** od 7 kwietnia 2006 do 30 czerwca 2008
- urząd nieobsadzony od 1 lipca 2008 do 25 lipca 2008
- IV kadencja: **Marek Michalak** od 25 lipca 2008 do 25 lipca 2013, do 27 sierpnia 2013
- V kadencja: **Marek Michalak** od 27 sierpnia 2013 do 27 sierpnia 2018
(p.o. do 14 grudnia 2018)
- VI kadencja: **Mikołaj Pawlak** od 14 grudnia 2018

Prawa człowieka w Konstytucji RP

– wolności i prawa osobiste

- prawo do wolności (art. 31)
- równość wobec prawa oraz zakaz dyskryminacji (art. 32)
- równość wobec prawa ze względu na płeć (art. 33)
- prawo do posiadania obywatelstwa polskiego – dla potomków obywateli polskich (art. 34)
- wolność zachowania tożsamości i języka mniejszości narodowych (art. 35)
- prawo obywateli do opieki poza granicami kraju (art. 36)

Prawa człowieka w Konstytucji RP

– wolności i prawa osobiste

- prawna ochrona życia (art. 38)
- wolność od poddawania eksperymentom naukowym bez zgody (art. 39)
- wolność od tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania oraz karania i stosowania kar cielesnych (art. 40)
- wolność i nietykalność osobista (art. 41)
- prawo do obrony (art. 42)
- prawo do rzetelnego procesu (art. 45)
- prawo do prywatności (art. 47)
- prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami (art. 48)
- wolność i ochrona tajemnicy komunikowania się (art. 49)
- prawo do nienaruszalności mieszkania (art. 50)
- prawo do ochrony danych osobowych (art. 51)
- wolność poruszania się po kraju, wyjazdu i powrotu (art. 52)
- wolność sumienia i religii (art. 53)
- wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji (art. 54)
- prawo do azylu (art. 56)

Prawa człowieka w Konstytucji RP

– wolności i prawa polityczne

- wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich (art. 57)
- wolność zrzeszania się (art. 58-59)
- prawo do równego dostępu do służby publicznej (art. 60)
- prawo do informacji publicznej (art. 61)
- prawo wyborcze rozumiane jako czynne prawo wyborcze dla obywateli (art. 62)
- prawo petycji, prawo do wniosków i skarg (art. 63)

Prawa człowieka w Konstytucji RP

– wolności i prawa ekonomiczne, społeczne i kulturalne

- prawo do własności i dziedziczenia (art. 21, 46, 64)
- wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy (art. 65)
- prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy (art. 66)
- prawo do zabezpieczenia społecznego (art. 67)
- prawo do ochrony zdrowia (art. 68)
- pomoc osobom niepełnosprawnym (art. 69)
- prawo do nauki (art. 70)
- ochrona praw dziecka (art. 72)
- wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury (art. 73)
- bezpieczeństwo ekologiczne (art. 74)
- ochrona konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi im (art. 76)

**PRZESTRZEGANIE PRAW
CZŁOWIEKA W POLSCE**

Naruszenia praw człowieka: Uwagi końcowe dotyczące siódmego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Państwo-Strona powinno zapewnić dla Biura Rzecznika niezbędne środki umożliwiające skuteczne i niezależne sprawowanie mandatu w pełnym zakresie.
- Państwo-Strona powinno zapewnić poszanowanie i ochronę integralności i niezależności Trybunału Konstytucyjnego i jego sędziów oraz zapewnić wykonanie wszystkich orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego.

Naruszenia praw człowieka: Uwagi końcowe dotyczące siódmego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Państwo-Strona powinno dokonać przeglądu swojego ustawodawstwa dotyczącego zwalczania terroryzmu w celu dostosowania go do swoich zobowiązań wynikających z Paktu.
- Państwo-Strona powinno zapewnić, aby wszystkie śledztwa i postępowania dotyczące udziału polskich funkcjonariuszy w tajnych zatrzymaniach, torturach i przekazywaniu osób były prowadzone dokładnie, w sposób niezależny i w rozsądnych terminach, aby osoby winne zostały pociągnięte do odpowiedzialności oraz aby śledztwa i wszelkie dalsze postępowania zostały podane do wiadomości publicznej.
- Państwo-Strona powinno zweryfikować swoje przepisy antyterrorystyczne w celu dostosowania ich do zobowiązań wynikających z Paktu oraz zapewnić, aby każda ingerencja w prawo do prywatności była zgodna z zasadami legalności, konieczności i proporcjonalności.

Naruszenia praw człowieka: Uwagi końcowe dotyczące siódmego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Państwo-Strona powinno:
 - (a) dokonać nowelizacji kodeksu karnego w celu zapewnienia, aby wszystkie elementy przestępstwa tortur były zabronione zgodnie z artykułem 7 Paktu, a także określić sankcje za akty tortur, współmierne do wagi przestępstwa;
 - (b) zapewnić, aby wszystkie zgłoszone zarzuty i skargi dotyczące aktów tortur i złego traktowania były szybko i prawidłowo badane. Państwo-Strona powinno również zapewnić, aby domniemani sprawcy byli pociągani do odpowiedzialności, a w przypadku skazania - karani odpowiednimi sankcjami i aby ofiary miały możliwość uzyskania zadośćuczynienia, w tym odpowiedniego odszkodowania.
- Państwo-Strona powinno:
 - (a) wprowadzić w kodeksie karnym zapis stanowiący, że ofiary handlu ludźmi nie będą ścigane, zatrzymywane lub karane za działania, w których ich udział był bezpośrednim skutkiem ich sytuacji jako ofiar handlu ludźmi;
 - (b) ustanowić mechanizm identyfikacji osób szczególnie narażonych w związku z przepływami wynikającymi z migracji, a także powszechny mechanizm referencyjny zapewniający im ochronę i rehabilitację;
 - (c) zapewnić zakaz pracy przymusowej zgodnie z artykułem 8 Paktu;
 - (d) zapewnić, aby zarzuty handlu ludźmi były dokładnie badane, domniemani sprawcy pociągani do odpowiedzialności, a w przypadku, gdy zostaną skazani - karani odpowiednimi sankcjami oraz zapewnić ofiarom dostęp do pomocy prawnej i możliwości uzyskania odszkodowania.

Naruszenia praw człowieka: Uwagi końcowe dotyczące siódmego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Państwo-Strona powinno dokonać kolejnych zmian ustawy o równym traktowaniu w celu wprowadzenia kompleksowego zakazu dyskryminacji z przyczyn zabronionych na mocy artykułów 2 i 26 Paktu we wszystkich obszarach i sektorach, w tym edukacji, opieki zdrowotnej, ochrony socjalnej i mieszkalnictwa.
- Państwo-Strona powinno nadal wzmacniać wysiłki na rzecz zapobiegania i zwalczania wszelkich aktów takich jak między innymi akty rasizmu, ksenofobii, islamofobii, antysemityzmu i homofobii.
- Państwo-Strona powinno rozważyć przywrócenie wspomnianej Rady do spraw przeciwdziałania dyskryminacji rasowej, ksenofobii i związanej z nimi nietolerancji lub też utworzenie instytucji alternatywnej z udziałem wielu zainteresowanych stron, której celem będzie zapobieganie dyskryminacji i nietolerancji.
- Państwo-Strona, uwzględniając artykuł 25 Paktu powinno zmienić swoje ustawodawstwo tak, aby zapewnić niedyskryminowanie osób z niepełnosprawnością umysłową lub intelektualną poprzez odmawianie takim osobom prawa do głosowania na podstawie przesłanek nieproporcjonalnych lub nie mających żadnego racjonalnego i obiektywnego związku z ich zdolnością do głosowania.

Naruszenia praw człowieka: Uwagi końcowe dotyczące siódmego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Państwo-Strona powinno przyjąć kompleksową strategię na rzecz zapobiegania i zwalczania przemocy domowej.
- Państwo-Strona powinno nadal wzmacniać wysiłki na rzecz:
 - (a) zwiększenia udziału kobiet w życiu publicznym i politycznym;
 - (b) dalszego podejmowania środków mających na celu wyeliminowanie luki płacowej i zapewnienia równego wynagrodzenia za pracę o równej wartości;
 - (c) wzmocnienia środków mających na celu wyeliminowanie uprzedzeń i stereotypów dotyczących płci.
- Państwo-Strona powinno:
 - (a) zapewnić, aby jego ustawodawstwo nie skłaniało kobiet do uciekania się do nielegalnych zabiegów aborcji stanowiących zagrożenie dla ich życia i zdrowia;
 - (b) powstrzymać się od przyjęcia jakiegokolwiek reformy legislacyjnej, która mogłaby prowadzić do regresu i tak już restrykcyjnych przepisów dotyczących dostępu kobiet do bezpiecznej i legalnej aborcji;
 - (c) poszerzać programy edukacyjne i uświadamiające dotyczące prawa do zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego oraz ułatwiać skuteczny dostęp do środków antykoncepcyjnych.

Naruszenia praw człowieka: Uwagi końcowe dotyczące siódmego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Państwo-Strona powinno:
 - (a) nadal skracać okres przetrzymywania w areszcie przedprocesowym uciekając się do nieizolacyjnych rozwiązań alternatywnych, mając na uwadze zobowiązania wynikające z artykułu 9 Paktu w interpretacji podanej w komentarzu ogólnym Komisji nr 35 (2014);
 - (b) okresowo dokonywać przeglądów czasu przetrzymywania w areszcie przedprocesowym w celu określenia, czy dany okres jest konieczny oraz zagwarantowania prawa do sądu w rozsądnym czasie;
 - (c) ograniczać stosowanie aresztu przedprocesowego na podstawie kodeksu postępowania karnego i ustawy o działaniach antyterrorystycznych.
- Państwo-Strona powinno:
 - (a) powstrzymać się od przetrzymywania osób ubiegających się o azyl i migrantów oraz wdrożyć rozwiązania alternatywne, również w okresie przed deportacją, a w przypadku przetrzymywanych osób upewnić się, że w świetle danych okoliczności przetrzymywanie jest uzasadnione, niezbędne i proporcjonalne oraz ponownie je rozpatrzyć, gdy przetrzymanie przeciąga się w czasie;
 - (b) zapewnić, aby dzieci nie były pozbawiane wolności, z wyjątkiem sytuacji, gdy jest to środek ostateczny, zapewniając wówczas jego jak najkrótsze stosowanie i działając w najlepszym interesie dzieci;
 - (c) zapewnić, aby dostęp do azylu nie był utrudniany z powodu dyskryminacji na tle religijnym lub na innych podstawach zabronionych na mocy Paktu, a także ustanowić system właściwej kontroli zapewniający, aby osoby ubiegające się o azyl nie były zwracane do kraju, o ile istnieje istotne podstawy do przypuszczenia, że osoby te mogą w nim ponieść nieodwracalną szkodę, o której mowa w artykułach 6 i 7 Paktu.

Naruszenia praw człowieka: Uwagi końcowe dotyczące siódmego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Państwo-Strona powinno:
 - (a) zapewnić prawo do rzetelnego procesu sądowego bez zbędnych opóźnień zgodnie z artykułem 14 Paktu i komentarzem ogólnym Komitetu nr 32 (2007);
 - (b) zapewnić, aby od początku pobytu w areszcie wszyscy aresztowani, w tym nieletni mieli niezakłócony, niezwłoczny i odpowiedni dostęp do wybranej przez siebie pomocy prawnej lub pomocy prawnej z urzędu, a także zapewnić poufność porozumiewania się między obrońcą a oskarżonym;
 - (c) podjąć natychmiastowe kroki mające na celu ochronę pełnej niezależności i bezstronności wymiaru sprawiedliwości, zagwarantować swobodę działania wymiaru sprawiedliwości bez jakiegokolwiek ingerencji oraz zapewnić przejrzysty i bezstronny proces mianowania sędziów i bezpieczeństwo ich kadencji.

Naruszenia praw człowieka: Uwagi końcowe dotyczące siódmego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Państwo-Strona powinno dokonać przeglądu swojego prawa i praktyk odnoszących się do systemu wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w celu doprowadzenia do zgodności ze zobowiązaniami Państwa-Strony, określonymi w artykułach 9, 10, 14 i 24 Paktu:
 - a) stosowanie sankcji wobec nieletnich przestępców bez stosowania zasady domniemania niewinności i bez udowodnienia winy ponad wszelką wątpliwość;
 - b) umieszczanie nieletnich po przybyciu do instytucji poprawczych w tymczasowym odosobnieniu jako formy sankcji dyscyplinarnych lub w celach diagnostycznych;
 - c) stosowanie wobec nieletnich aresztu przedprocesowego trwającego ponad trzy miesiące (art. 9, 10, 14 i 24).

Naruszenia praw człowieka: Uwagi końcowe dotyczące siódmego sprawozdania okresowego Rzeczypospolitej Polskiej

- Państwo-Strona powinno:
 - (a) zapewnić, aby usługi radiofonii i telewizji publicznej funkcjonowały w sposób niezależny; w tym zakresie Państwo-Strona powinno zagwarantować ich niezależność i swobodę redakcyjną;
 - (b) zweryfikować prawo dotyczące zniesławienia i prawo dotyczące znieważania symboli państwowych, wyższych urzędników i religii; Państwo-Strona powinno rozważyć dekryminalizację zniesławienia poprzez wprowadzenie zmian kodeksu karnego mając na względzie, że kara pozbawienia wolności nigdy nie jest odpowiednią sankcją za zniesławienie;
 - (c) zweryfikować projekt ustawy z sierpnia 2016 r. tak, aby dostosować go do artykułu 19 Paktu.